

ПІВДЕНЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ «РУССКАЯ ВЕСНА»

Постановка проблеми, зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Відродження та зміцнення української держави із посиленням громадянської ідентичності постало потужною перешкодою реалізації імперських амбіцій Російської Федерації. Спроби РФ зберегти Україну у орбіті власного впливу виявилися недостатньо успішними на фоні зростаючої кількості прихильників євроінтеграції в Україні.

Навіть під час перебування при владі В. Януковича для громадян України зросла важливість цінностей, пов'язаних із державною незалежністю, демократичним контролем рішень влади, демократичним розвитком країни, свободою слова, підприємницькою ініціативою, індивідуальною самостійністю, рівними можливостями для всіх, морально-психологічним станом суспільства, національно-культурним відродженням, участю у політичному житті, інтелектуальним розвитком, суспільним визнанням[1]. У 2014 році 60,7% українців пишалися статусом громадянина України. З піднесенням до інституції громадянства ставилось найчастіше населення Заходу, Центру та Півночі країни (79,9%, 73,0% та 74,7% відповідно). Позитивні почуття у зв'язку з причетністю до громадянського корпусу України висловлювали й жителі Сходу та Півдня (55,4% та 49,1%)[2].

При тому громадяни України продовжували на високому рівні цінувати міцність сім'ї та благополуччя дітей. Можливо, що саме це сприяло позитивному ставленню до владнання конфліктних ситуації у політиці без застосування сили після відновлення української державності. Попри існування різних поглядів на доцільність втілення у життя

того чи іншого курсу у зовнішній політиці держави, на оцінку дій окремих політичних сил сучасності і минулого, українці загалом зберігали єдність у позитивному ставленні до економічної діяльності, як засобу забезпечення матеріальних благ, до праці, спрямованої на забезпечення прийняттого рівня життя для своєї сім'ї.

Проте для реалізації зовнішньополітичних планів стосовно України Російській Федерації потрібно було дестабілізувати ситуацію і створити видимість того, що уряд країни втратив контроль над ситуацією у державі. Дестабілізація ситуації за задумом Кремля мала виступити міфічною «причиною» захисту російського населення в Україні. Операція російських спецслужб «Русская весна» мала відволікти увагу уряду України від тимчасової окупації Криму Російською Федерацією і поширити виступи проросійських сил на території Півдня та Сходу України задля проголошення так званих «народних республік», які б мали просити Москву про допомогу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти операції російських спецслужб «Русская весна» висвітлені у колективних монографіях працівників Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України «Діалектика національно-громадянського і етнічного в українському соціумі»[3], Суспільно-політична солідарність в Україні в умовах війни»[4], «Донбас в етнополітичному вимірі»[5]. Автори зосередили увагу переважно на аналізі «русской весни» як спецоперації, яка перебував початку російсько-української війни і була пов'язана із веденням Росією «гібридної війни» проти України.

Виклад основного матеріалу.

Порівняно високий рівень толерантності в українському суспільстві виявився важливим соціокультурним надбанням і тривалий час був запорукою успішного пошуку компромісів та уникнення насильства при вирішенні політичних

проблем. Толерантність українців проявилася й під час Революції Гідності.

Перше Народне Віче, яке проходило 1 грудня в Києві підтримали близько 1 мільйона мітингувальників, які зібралися у центрі столиці і заповнили Майдан Незалежності, Європейську площу, майже весь Хрещатик.

Друге Народне віче, або «Марш мільйонів» 8 грудня зібрав навіть більше ніж попередній. За повідомленням опозиціонерів та громадських активістів євромайдан підтримали 1,5 мільйони українців. І при такому величезному скупченні громадяни утрималися від вандалізму. Учасники євромайданів та антимайданів намагалися насамперед переконати опонентів у правильності своєї позиції. У Києві організатори антимайдану навіть змінили місце проведення певних акцій для «уникнення провокацій»[6]. Організатори діючих у Харкові євромайдану і антимайдану ухвалили рішення про початок примирення на спільній пресконференції. У рішенні було відзначено, що сторони домовилися понизити градус напруги у суспільстві, виступаючи проти екстремістських дій і будь-якого кровопролиття[7]. Подібне рішення було ухвалене й у Одесі[8]. В Одесі до провокації проросійських активістів між учасниками майданів існувала домовленість про взаємне уникнення нападів та провокацій, оскільки багато мітингувальників особисто були знайомі і не бажали створювати безлад у місті[9]. Розуміючи, що абсолютна більшість громадян України виступає проти зовнішнього втручання, Росія зосередила свої зусилля на тому, щоб розхитати ситуацію у державі, відволікти її керівництво від протидії тимчасовій окупації Криму. Операція російських спецслужб з дестабілізації ситуації в окремих регіонах України розпочалась у березні 2014 року і отримала назву «русская весна». Вона передбачала проведення масових акцій у восьми областях Сходу та Півдня України, на яких планувалося проголосити «народних губернаторів», «народні республіки» і захопити будівлі державних

обласних адміністрацій. На 21 березня був запланований наступ на Київ під виглядом «хресної ходи».

Усвідомлюючи, що громадяни України будуть намагатися уникати насильства і розхитати ситуацію у потрібному руслі без зовнішнього впливу навряд чи вдасться, РФ відрядила до України велику кількість тих, хто мав силою забезпечувати успіх «Русской весни». Сутички між учасниками громадянських акцій виникали виключно за ініціативи проросійських активістів, серед яких була порівняно велика кількість тих, кого завезли на територію України з РФ саме для поширення провокацій[10]. Тільки у Криму силову підтримку «акцій протесту» забезпечували близько 6 тис бойовиків Кубанського козацького війська, захоплення адмінбудівель – військовослужбовці 45-го окремого полку спецпризначення повітряно-десантних військ РФ зі складу Західного військового округу, а загальна кількість російських військових сягнула 20 тисяч осіб[11]. На території Донбасу силову підтримку забезпечували проросійські бойовики, якими керували російські офіцери, спецпризначенці російської армії та військовослужбовці РФ, які начебто перебували у «відпустці» і брали участь у вставленні контролю над населеними пунктами в Україні «за власною ініціативою».

Проте спроба реалізації «русской весни» не знайшла потрібної для Москви підтримки в областях Півдня та Сходу України. Навіть заступник голови Партії регіонів М.Чечетов у етері телеканалу «112 Україна» наголосив на необхідності продовження боротьби, але без зовнішнього втручання, оскільки Донбас виступає «за єдину, цільну, неподільну Україну, за непорушність кордонів»[12].

Спроба реалізація проєкту «Русская весна» показала, громадяни України, навіть критикуючи уряд чи окремих політичних діячів, переважно виступили проти руйнування держави. Спроби проголошення «народних республік» мали успіх лише на території Донецької та Луганської

областей, а їх кордони багато у чому співпадали із межами проживання переважно етнічних росіян у регіоні.

Згідно з оприлюдненими 5 березня 2014 р. результатами дослідження, проведеного компанією «Соціс» у період з 25 лютого по 4 березня 2014 р. по всій території України 62 % всіх громадян підтримали вступ України до Європейського Союзу. При цьому 38 % опитаних методом особистого інтерв'ю за місцем проживання респондентів були готові проголосувати за вступ до Митного союзу, якби такий референдум проводився найближчим часом[13].

На початку березня 2014 року було оприлюднено дані соціологічних опитувань Центру Разумкова, згідно з якими більшість жителів усіх макрорегіонів (від 72% на Сході до 99% на Заході, по Україні загалом – 95%) сприймали Україну як свою Батьківщину. 84,5% респондентів вважали себе патріотами України (у Західному регіоні – 94%, у Центральному – 88,5%, у Східному – 81%, у Південному – 72%). Більшість громадян України негативно ставилися до ідей федеративного устрою (негативне ставлення висловили 61%, позитивне – лише 16%). Ще нижчу підтримку мали ідеї відокремлення області (регіону) від України та приєднання до іншої держави (не підтримують – 81%, підтримують – 6,5%), створення незалежної держави на основі південно-східних областей України (відповідно, 80% і 6%), відокремлення південно-східних областей від України та приєднання до Росії (відповідно, 80% і 7,5%), утворення на території України двох незалежних держав – на основі південно-східних областей і на основі західних та центральних областей (не підтримують таку ідею 77% опитаних, підтримують – 7%). Негативне ставлення до цих ідей висловила більшість жителів усіх макрорегіонів України. Також зазначалося, що лише 5,5% респондентів хотіли б, щоб їхня область вийшла зі складу України і приєдналася до іншої держави (таке бажання висловлюють 2,5% опитаних у Західному регіоні, 0,5% – у Центральному, 9% –

у Східному, 13% – у Південному регіоні). При цьому 4,5% респондентів хотіли б, щоб їхня область вийшла зі складу України і створила свою незалежну державу (таке бажання висловлюють 3% опитаних у Західному регіоні, 1% – у Центральному, 5% – у Східному, 13% – у Південному регіоні). 61% учасників опитування не вважали, що між Західними та Східними регіонами України існують настільки глибокі політичні розбіжності, мовні та культурні відмінності, економічні диспропорції, що в перспективі вони можуть роз'єднатися та (або) створити свої власні держави, або ж увійти до складу інших держав[14].

Загалом українці виявляли повагу до Української держави, прав людини, демократії, свободи, рівності. Українців поєднувала працелюбність, бажання підвищувати власний добробут та вільно розпоряджатися результатами своєї праці. Більшість опитаних пишалися тим, що вони є громадянами України. Водночас існувала й помітна частка тих, хто вважав себе насамперед жителем певного регіону. Розбіжності існували у оцінках певних подій чи подій минулого, а також у оцінках перспектив економічного розвитку за поглиблення співпраці з ЄС чи з Російською Федерацією. Прихильників інтеграції з ЄС приваблювала не лише перспектива підвищення рівня життя в Україні до європейських стандартів, а й прозорість ведення бізнесу, передбачливість економічної політики, пріоритет права, уявлення про можливості для саморозвитку, а також переконання у тому, що це допоможе подолати низку хронічних проблем держави, як от: корупцію та засилля олігархів.

У 2014 році абсолютна більшість громадян України виявили єдність у негативному ставленні до розв'язування війни. За результатами соціологічних опитувань більшість населення України, в тому числі й на Донбасі, підтримувала єдність держави і засуджувала сепаратистів, виступаючи проти ведення бойових дій як проти Російської Федерації, так і між населенням різних українських регіонів[15;16; 17].

Переконання у необхідності вступати до Євросоюзу чи до Митного союзу відображали погляди на стан і перспективи економічного розвитку країни. Відмінності у таких поглядах аж ніяк не могли бути причиною війни і відображали різницю у поглядах на пріоритети розвитку економічної діяльності. Тому «русская весна» мала досить обмежені успіхи. Дещо розхитати ситуацію вдалося лише у Донецькій та Луганській областях. На Півдні України громадяни переважно вважали, що ситуацію можна владнати придушивши опір сепаратистів. Ідея розчленування України переважно не знаходила у них широкого відгуку. Причиною було те, що Росії не вдалося зацікавити більшість громадян України ідеями «руського міра», зорієнтованими на посилення впливу РФ у світі.

В Україні можна виділити три умовні категорії громадян, які виявили зацікавленість певними ідеями «руського міра». До першої належать ті, для кого привабливою була сама ідея жити на території, яка належала до РФ. Найбільше таких було у поселеннях, де більшість населення становили етнічні росіяни. До другої категорії належали ті, хто був «обтяжений радянською ідентичністю» і вважали, що Росія могла б відкрити дорогу до відновлення СРСР з його патерналізмом, прогнозованістю економічного розвитку та стабільністю добробуту. Не маючи хисту до підприємницької діяльності, приватної ініціативи та конкурентної боротьби, вони задовольнялися роллю найманих працівників і робили наголос на тому, що підприємці отримали кошти «у незаконний спосіб». Такі громадяни були практично у всіх областях України, однак більшість з них – це консервативно налаштовані люди старшого віку, несхильні до змін. До третьої категорії можна зарахувати переважно жителів Півдня та Сходу України, які були зацікавлені у збереженні та розширенні економічного співробітництва з РФ задля зростання рівня власного добробуту. У їхній уяві економічне співробітництво з РФ дозволяло забезпечити зростання

обсягів реалізації продукції українських підприємств чи постачання сировини до Росії.

Певний час російські пропагандисти намагалися схилити жителів Півдня та Сходу України виступити проти уряду у Києві зі зброєю в руках. На мітингах у деяких містах пропонували відкрити Східний фронт, покликаний охороняти межі регіону «від бандерівської нечисті і фашистської чуми». З цією метою лунали заклики до місцевої влади видати зброю[18]. Стверджувалося, що «Схід і Південь України прагнуть відстояти свою ідентичність і право будувати своє життя за власними законами», маючи надію на підтримку Росії[19]. Віталися дії російської армії у Криму і засуджувалося оголошення Україною мобілізації військово-визволених[20]. Крим називався «блокпостом, виставленим проти українського радикалізму»[21]. Наголошувалося на встановленні в Україні «націонал-фашистської диктатури», повалити яку можливо лише об'єднавши зусилля регіонів[22]

Однак не дивлячись на все це заклики сепаратистів взяти до рук зброю певний час не знаходили бажаного для них відгуку. Було помітно, що у збройних сутичках беруть участь російські спецпризначенці, місцеві маргінали та кримінальники, частина з яких під гаслами «визволення Донбасу» займається відвертим грабунком, а інші намагаються визначити прийнятні для себе сфери впливу задля того, щоб змусити місцевих підприємців сплачувати «данину». І такі дії місцевих маргіналів викликали різке незадоволення у населення. Заклики сепаратистів до участі у війні проти України не знайшли потрібного для них відгуку й на початку Антитерористичної операції (АТО). Початок 14 квітня 2014 року Антитерористичної операції зі звільнення Донецької та Луганської областей від російських гібридних сил і порівняно швидке просування ЗСУ давали зрозуміти, що Україна має багато шансів на те, щоб придушити опір сепаратистів. Значна частина жителів Донбасу зайняла

вичікувальну позицію, не бажаючи особисто брати участь у бойових діях і плекаючи надію на відновлення мирного життя.

17 квітні 2014 року В. Путін заявив про прагнення забезпечити «законні права росіян і російськомовних громадян» так званої Новоросії, підкреслюючи, що Харків, Луганськ, Донецьк, Херсон, Миколаїв, Одеса не входили до складу України у царські часи, а були передані їй у 1920-ті роки радянським урядом[23].

Проте ідея створення міфічної Новоросії не знайшла потрібного агресорам відгуку у громадян України. Більшість з них сподівалася, що все таки вдасться уникнути війни, а існуючі проблеми можна буде розв'язати уникнувши кровопролиття. Спробу проголосити Одеську народну республіку навіть місцеві антимайданівці зустріли без розуміння. Так, А. Давидченко, один із організаторів одеського «антимайдану», висловився категорично проти утворення «Одеської народної республіки» підкресливши у інтерв'ю одеському виданню «ОТКАТ»: «Ми не припиняємо своєї боротьби, але «Одеську республіку» оголошувати не планували»[24].

У таких умовах РФ потрібна була провокація, яка б загострила ситуацію. Такою провокацією стали дії проросійських озброєних бойовиків на Грецькій площі Одеси, а пізніше – поблизу Будинку профспілок, що призвели до загибелі протягом години 42 осіб переважно унаслідок обопільного використання пляшок із запалювальною сумішшю («коктейлів для Молотова»). Російська пропаганда того ж дня назвала одеський Будинок профспілок «Одеською Хатинню»[25], усіяко підкреслюючи, що активістів одеського Антимайдану «спалили живцем». При тому замовчувалися причини того, чому учасники антимайдану у кількості всього близько трьох сотень осіб раптово напали на учасників євромайдану, яких було близько двох тисяч, і звідки антимайданівці взяли зброю.

Події у Одесі російські пропагандисти намагалися подати як причину того, чому «шахтарі Донбасу взяли до рук зброю». Однак це було швидше прагненням видати бажане за дійсне. З одного боку, на тимчасово непідконтрольній уряді України території Донбасу перебувала порівняно велика кількість озброєних людей, які виступали проти ЗСУ, з іншого боку, – кількість бойовиків/ополченців була явно недостатньою для того, щоб стримати наступ української армії. Це свідчило про те, що населення регіону не поспішало виступити на боці сепаратистів зі зброєю в руках. І саме тому РФ змушена була вдаватися до використання регулярних підрозділів проти ЗСУ поблизу Іловайська. Однак у відповідь на рішення керівництва Російської Федерації про введення військ в Україну на території Півдня та Сходу України набули поширення антивоєнні акції, учасники яких характеризували дії РФ як військову інтервенцію[26].

Значна кількість громадян продовжувала оцінювати перспективи поглиблення економічного співробітництва з РФ за сприйняття її дружньою державою, вважаючи, що «конфлікт на Донбасі» вдасться розв'язати мирним шляхом, а тимчасова окупація Росією Автономної Республіки Крим не пов'язана з розв'язуванням війни. Повністю чи скоріше засуджували приєднання Криму до РФ лише 22,2% респондентів з Донбасу, а загалом по Україні – 75,3%. Водночас відносини України з Росією як із сусідньою державою з кордонами, митницями та візами бачили на перспективу 9,6% жителів Донбасу (загалом по Україні 37%), дружніми державами без віз і митниць – 36,3% (загалом по Україні – 36,2%), об'єднаними в економічний союз – 37,1 (загалом по Україні – 12,1%), об'єднаними в одну державу – 2,2% (загалом по Україні – 2,7%)[27, с. 21]. Таким чином, у 2014 році абсолютна більшість населення Донбасу не підтримувала його включення до складу Російської Федерації, вважаючи, що відносини між Україною та Росією мають бути дружніми, але без територіального переділу.

При тому соціологічні опитування у 2014 році (порівняно із 2013 роком) зафіксували зростання оптимізму у оцінках громадянами України як свого майбутнього, так і майбутнього держави за одночасного зростання тривожних очікувань. Так, своє майбутнє у 2013 році із оптимізмом оцінювали 19,2% респондентів, майбутнє України – 14,1%, а у 2014 році – відповідно 24,7% і 23,5%. Із надією дивилися у своє майбутнє у 2013 році 35,4% опитаних, із надією оцінювали майбутнє держави – 48,6%, а у 2014 році – відповідно 32,1% і 48,8%. Тривожні очікування від власного майбутнього висловили у 2013 році 33,1% опитаних, від майбутнього держави – 40%, а у 2014 році – відповідно 30,9% і 44,5%[28, с. 380]. Такі результати свідчили, що громадяни України висловлювали одночасно оптимізм та тривогу у оцінках майбутнього держави, а власні сподівання у їх розумінні були порівняно більш оптимістичними. Таким чином, у 2014 році тривога за майбутнє України ставала все більш помітною. Проте переживання надії блокували переживання безвиході, оскільки були пов'язані зі сприйняттям невдач як тимчасових, таких, що продуковані специфічними умовами окремої ситуації, а не загального стану речей.

Висновки.

Застосування проти України регулярних підрозділів збройних сил РФ у серпні 2014 року свідчило про провал «русской весны» і перехід Росії від гібридної війни проти України до локального воєнного конфлікту. Водночас використання регулярної армії РФ визначило суттєву зміну характеру бойових дій із переходом до обопільного масштабного застосування важкої зброї.

Розв'язування війни вкрай потрібне було Російській Федерації для того, щоб втягнути громадян України у протистояння по різні боки барикад. Російські війська часто вдавалися до обстрілів української армії з позицій, що були розміщені поблизу місцевої житлової забудови. Російські

обстріли все частіше викликали вогонь у відповідь. Відповідаючи на ворожі обстріли, ЗСУ намагалися захистити свою землю від ворожого вторгнення. Проте такі обстріли були сприйняті частиною населення українського Донбасу як ворожі дії, оскільки скеровані проти російських військ та загонів сепаратистів обстріли неминуче наражали на небезпеку місцевих жителів.

Діями РФ була сформована ситуація, коли громадяни України опинилися по різні боки барикад на основі спільного для учасників збройного протистояння уявлення про безпеку рідних домівок. Добровольці-учасники АТО йшли до війська заради того, щоб війна не прийшла до їхніх рідних домівок, щоб їхні сім'ї могли вільно жити у власній країні, а ворог був змушений відступити з української землі. Помітна кількість добровольців з українського Донбасу, які йшли воювати проти ЗСУ, робили це після того, як їхні рідні міста і села потрапили під обстріли у ході бойових дій між ЗСУ на російською армією. Кровопролиття, ініційоване Російською Федерацією, перевело мотивацію до участі у бойових діях у особисту площину: загибель побратимів, рідних та близьких людей, руйнування осель ставали факторами, які втягували у збройне протистояння зростаючу кількість українських громадян. Росія була зацікавлена саме у війні, оскільки бойові дії провокували усе більше жорстокості і непримиренності, а також суттєво ускладнювали процес післявоєнного примирення.

Таким чином, ні «мовне питання», ні історична пам'ять чи історична політика, ні пріоритети у економічній діяльності чи зовнішньополітичній орієнтації країни не змогли розділити українських громадян. Це вдалося зробити втягнувши їх у війну один проти одного після використання у збройному протистоянні проти України підрозділів регулярної армії РФ. Способи, які РФ використала для цього, свідчили, що українські громадяни Донбасу були використані російським керівництвом виключно заради втілення

у життя зовнішньополітичних планів РФ. Подібні дії були апробовані СРСР та РФ у низці розв'язаних ними локальних воєн, метою яких було створення джерел напруженості у світі та розширення сфер свого впливу.

Джерела та література:

1. Ручка, А. Ціннісна метаморфоза в ментальності громадян України під час надзвичайних подій 2014 р. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін (Т. 1). Київ: Інститут соціології НАН України, 2014. С. 117-124.
2. Прибиткова І. Україна в регіонально-громадянському та національно-мовному вимірі за доби змін. В Українське суспільство: моніторинг соціальних змін (Т. 1). Київ: Інститут соціології НАН України, 2014. С. 196-211.
3. Діалектика національно-громадянського і етнічного в українському соціумі. / авт. кол.: Котигоренко В. О. (керівник, наук. ред.), Дегтеренко А. М., Калакура О. Я., Кочан Н. І., Ляшенко О. О., Мазука Л. І., Ніколаєць Ю. О., Новородовський В. В. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2023. 640 с.
4. Суспільно-політична солідарність в Україні в умовах війни: монографія / за ред. академіка НАН України О. О. Рафальського, чл.-кор. НАН України О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2024. 400 с.
5. Донбас в етнополітичному вимірі. Київ: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2014. 584 с.
6. Євромайдан і «антимайдан». (2013, Грудень 2013). Радіо свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/25201652.html>
7. У Харкові Євромайдан і Антимайдан оголосили про початок примирення. (2014, Березень 28). Укрінформ. https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1639761-u_harkovi_e_vromaydan_i_antimaydan_ogolosili_pro_pochatok_primirennya_1923138.html
8. В Одесі мітингував «антимайдан» без сутичок. (2015, Червень 14). BBC News Ukraine. <https://www.bbc>

com/ukrainian/politics/2015/06/150614_odesa_antimaidan_ko

9. Лебедь, Р. (2015, Квітень 29). Одеса 2 травня: точка неповернення. BBC. https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/04/150423_odesa_anniversary_rl

10. На участников митинга за единство Украины в Донецке напали пророссийские активисты. (2014). ZN UA. http://zn.ua/UKRAINE/na-uchastnikov-mitinga-za-edinstvo-ukrainy-v-donecke-napali-prorossiyskie-aktivisty-140470_.html

11. Історія повзучої анексії Криму: лютий 2014–2023 роки. (2023, Березень 16). Центр протидії дезінформації. <https://cpd.gov.ua/articles/istoriya-povzuchoyi-aneksiyi-krymu-lyutyj-2014-2023-roky/>

12. Жители Донбасса не поддерживают выход из состава Украины, – нардеп ПР. (2014). RBC. <http://www.rbc.ua/rus/news/politics/zhiteli-donbassa-ne-podderzhivayut-vyход-iz-sostava-ukrainy--05032014212900>

13. В Евросоюз хотят более 60% украинцев, – опрос (2014): Politics. http://politics.puls.kiev.ua/country_policy/229196.html

14. Українці виступають проти федералізації, – дослідження. (2014, Березень 04). ZIK. http://zik.ua/ua/news/2014/03/04/ukraintsi_vystupayut_protty_federalizatsii___doslidzhennya_467345

15. Більшість українців за єдину державну мову, європейський вибір та унітарність – опитування. (2014). Radiosvoboda. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25358019.html>

16. Українці визначили три найбільші загрози для держави – опитування. (2014, Квітень). Ridna.ua. <http://kyiv.ridna.ua/2014/04/ukrajintsi-vyznachyly-try-najbilshi-zahrozydlya-derzhavy-opytuvannya/>

17. Украинцы воспринимают Украину как свою Родину и не разделяют сепаратистские настроения. Newsobzor. <http://newsoboz.org/obshchestvo/opros-ukraintsy-voosprininmayut-ukrainu-kak-svoyu-rodinu-i-12042014100100>

18. Донецькіє казаки и політики потребували відкриття Восточного фронту и видачі зброї. (2014, Февраль 22). <http://donbass.ua/news/region/2014/02/22/doneckie-kazaki-i-politiki-potrebovali-otkrytija-vostochnogo-fronta-i-vydachi-oruzhija-foto.html>

19. Сычев, И. (2014, Март 7–13). Украина между Востоком и Западом. Донецкий криз.

20. Сычев, И. (2014, Март 7–13). Призрачная мобилизация. Донецкий криз.

21. Сычев, И. (2014, Март 7–13). Крымский блок-пост. Донецкий криз.

22. Сычев, И. (2014а, Март 14–20) Петр Симоненко: «Будущее страны зависит от регионов». Донецкий криз.

23. Путін заявив, що хоче гарантій для « мешканців Новоросії » – Харкова, Донецька... (2014, Квітень 17). Українська правда. <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022779/>

24. Антимайдан в Одесі відхрестився від «Одеської республіки». (2014, Квітень 16). LB.UA. https://lb.ua/news/2014/04/16/263346_antimaydan_otkrestilsya_odesskoy.html

25. Штекель, М. (2015, Квітень 29). Забута трагедія Одеси: 2 травня гинули люди не лише у Будинку профспілок. Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/26984817.html>

26. Схід України масово виступає проти Путіна. (2014, Березень 02). Newsru.ua <http://www.newsru.ua/ukraine/02mar2014/aktsii.html>

27. Ворона, В. Передмова. В Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 1(15). Київ: Інститут соціології НАН України, 2014. С. 13-24.

28. Злобіна, О. Соціальні настрої у довгостроковій та короткостроковій динаміці. В Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 1(15). Київ: Інститут соціології НАН України, 2014. С. 376-386.